

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

ÚJABB SZÁZ ESZTENDŐ?

(A NYELVTANULÁS APRÓBB GYÖTRELMEI)

Már a csúcsra járatott Brezsnjev-korszak idején is Beregszász volt a kárpátaljai magyarok legkedveltebb és legfontosabb települése. Számottevő könnyűiparának kiszolgálására két irányból szállították a munkaerőt a korareggeli dízelvonatok, s ki tudja, hány felől az autóbuszok. De a kedvetlen munkások mellett szép számmal látogatták a várost a falusi kofák és a ráérős, piaci portyára készülő fehérnépek is. A szerb pékek kemencéiből itt kerültek ki a legjobb veknik, ebben a városban volt legolcsóbb a hús, és a Méhes palotában főzték a legjobb feketét. A jelenből visszagondolva már teljesen mellékes, hogy itt működött a terület legjobb híru magyar középiskolája, évente száz-százhusz érettségizővel. Sok volt ez, talán túlságosan is sok az orosz nyelv presztízse miatt aggódó főhivatalnokoknak, ezért egyfajta ellensúlyozás végett kiagyalták, hogy a megye jelentősebb magyar iskoláiban párhuzamos orosz osztályokat indítanak.

Munkahelyemen, a Vári Középiskolában is mozgásba lendült az oroszító gépezet, de a szülők füle mellett figyelem nélkül suhantak el a bizonytalan idők hamis szavai. Elkezdődött hát a szervezett toborzás. A kolhoz párttitkára, az iskola igazgatóhelyettese, a helyi zeneiskola egy-két tanára – mind iskolába készülő gyermekek szülei – gondolkodás nélkül vállalták csemetéik helyett is az orosz nyelvű képzés nehézségeit. Amikor igazgatóm az én nagyobbik kislányom iránti szándékomat firtatta, csak mosolyogva bámultam magam elé, de főnököm ebből is értett. – Mikor is tölti be lányotok a hat évet? – jött teljesen spontán módon a megszorító kérdés. – Október 20-án – válaszoltam semleges tekintettel. – Na, látod? Még nem is iskolaéretti! Nincs is jogom felvenni szeptemberben, de orosz osztályba minden további nélkül beírhatjuk. – Ha nem veszi fel a magyar osztályba, elviszem a szomszédos faluba – Haláborra vagy Borzsovára – vágtam rá ingerülten. Rám tekintett, s feje ingatásával szavak nélkül is értésemre adta, hogy rendben van, felvesszük gyermekedet a magyarba, de a hozzáállásodat most megjegyezzük.

Nos, ebben az általános helyzetben, egy kimondottan szép nyári délutánon a beregszászi Vérke-hídon sietők figyelmét egy kétségbeesett segély-

kiáltás vonta magára. A hang gazdája – bármily hihetetlen – a Vérkében fuldoklott. A helyzet alapján véve is groteszk, hisz e folyócskát már Illés Béla is posványosnak és bűzösnek írta le, de ezzel mit sem törődve emberünk csak fuldoklott, és két nyelés között kétségbeesetten nyújtogatta karját a járókelők felé. Valaki végül megszánta, megállt s leszólt hozzá a hídról: – Mondja, jó ember, tud oroszul? – Tudok, persze, hogy tudok – szólt megkönnyebbülten a bajbajutott, s már kereste a megmentő kezét, de a másik – mily kegyetlen tud lenni olykor az élet! – meggondolta magát. Lappanghatott benne valami kis normafölötti káröröm, mert távozás közben még visszaszólt: – Na látja, inkább tanult volna meg úszni!

Kérdés, örök kérdés, hogy a közösség, melyet sajátja helyett idegen nyelvre próbál terelni a sorsa, miért gömbölyödik e jó szándék láttán ösztönösen sünné? De kérdés ez egyáltalán? Egy önálló nyelvvel és kultúrával bíró népcsoport számára ilyenkor természetes reakció a sünpóz, az újonnan érkezők azonban, akiket nem a véletlen terelt arra a földre, képtelenek felismerni, s főként megérteni a tiltakozásnak ezt az erőteljesen buzogó forrását.

Vannak persze, mindig akadnak egyének, akik előtt mindjárt felsejlenek az új helyzet új lehetőségei, s nagy levegőt véve elszántan, szinte ész nélkül kezdenek el a megszállók nyelvén beszélni. Mesélték az egyikről, hogy egyetlen rövid szót tudott csak oroszul, s bármit mondtak neki, bármit is kérdeztek tőle, az ő válasza mindig a „dá, dá”¹ volt. El is boldogult ezzel a tudással valameddig, de egy alkalommal – ki emlékszik már arra, mi volt a kérdés? – bajt hozott számára az egyfolytában szajkózott igen, mert beszélgető partnere ezúttal egy dühös „job tvoju máty!”²-tyal kísérve két kemény ököllel is nekiesett.

Emlékszünk számos olyan esetre is, amikor a beszélők görcsös megfelelni akarása teremt humorba hajló helyzeteket. A kolhoz asztalosműhelyében leltárt készítő könyvelők egyikének a szemrevételezés és a diktálás feladata jutott. Az elkészült ajtók, ablakok orosz nyelvű megnevezése nem okozott neki gondot, ám a műhely sarkában felállított három koporsó előtt kétségbeesve vakargatta füle tövét. Kevés gondolkodás után mégis kivágta magát. „Jáscsik dljá cseloveká – tri”³ – diktálta elszántan, s ritka leleményén évek múltán is hangosan röhögtek az irodák alkalmazottai. De nem volt ügyesebb az orosz megszólalásban a bekötött kezű takarítónő sem. Amikor a főbuhalter⁴ sérülése felől érdeklődött, kézzel-lábbal igyekezett értésére adni, hogy hétvégére kakast vágott, s az álnok jószág sarkantyújával alaposan felszakította csuklóját. A vétkes baromfit viszont képtelen volt tisztességesen megnevezni – ő csak a „kurica”⁵ szót ismerte –, ezért zavarában úgy próbálta jelezni a

hímneműséget, hogy a „kuricához” társította a „pácán” szót, a magyar legény orosz megfelelőjét. Szegény asszony! Ha feltűnt az utcán, a gyerekek máris kiabáltak utána, hogy Kúricá-pácán! Kúricá-pácán! Ez azonban még csak hagyján! A hasonló kényszerhelyzetek nyelvgyötrő csapdájától néha az iskolázottabbak elméje is beszkálázott. Példa rá a beregszászi kultúrház egyik dolgozójának esete, aki nyelvismeretével egy Ungvárról érkezett ellenőr előtt bögött le csúfosan. Az ugyanis az igazgatói dolgozósobában rábökött egy magyar nyelvű könyvre, s megkérdezte, hogy az meg miféle külföldi irodalom, mit jelent a címe oroszul? A munkatárs szerencsétlenségére a kiadvány egy zeneműveket rendszerező és ismertető hangversenykalauz volt, s tán maga sem igen értette, mi a fittyfene lehet az, de egy fél miatyánknyi gondolkodást követően gyöngyöző homlokkal a következő orosz értelmezést rögtönözte: „Putyevogyityelj zvukovogo szorevnoványijá” – azaz szó szerint: zenei hangok versengésének útmutatója. Az ellenőr mit sem érthetett a nyelvi szörny-szülöttből, így csak bámult hitetlenkedve, a munkatárs pedig szapora bölögtatások közt bizonygatta, hogy márpedig így van, ez a helyes magyarázat. S itt ugrik be mindjárt, hogy újságíróként gyakornokoskodó diáktársunkat ennél kisebb bakiért is eltanácsolták a megyei hetilap szerkesztőségéből. Ukrán anyagot kellett átültetnie a magyar változatba, s ő a „komszomolszkij kvitok”⁶ jelzős szerkezetet a kettős értelmű, virágot is jelentő „kvitok” szó miatt komszomolvirágnak fordította. Közülünk bárkivel előfordulhatott volna, de diáktársunk esetén még sokáig derültünk.

A nyelvtanulás terén csak mi lennénk ilyen ügyetlenek, sikertelenek? A hosszú századokon át velünk élő Rákóczi népe a mi államiságunk idején tán jobban elsajátította nyelvünket? Szó sincs róla! De tűrhetően értették sajátjuk mellett a magyart, a románt, a szlovákot, s ha meg kellett szólalniuk, az éppen aktuális földrajzi-kulturális környezethez igazították szavaikat. A kovászói ruszin, aki alaposan késve érkezett a szekélderéknyi tűzifával a tiszaujlaki vásárba, méltatlankodó vásárlóinak így indokolta késedelmét: „Zájiháv szekir u kerikvágás, tá nehaggy Isten utyánuti.”⁷ Mint látjuk, ez esetben egy sajtáságos, mixolid nyelvváltozatot hozott létre az élet, amely már alig orosz, de nem is magyar és nem tót, hanem – mint mondták – a sajátjuk. Ha egy arra vetődött idegen rákérdezett, hogy miféle nyelven beszélnek, „po násomu” – jött mindjárt a válasz, vagyis: a magunkén, a sajátunkon.

S ugye, az általánosnak mondható téma eszünkbe juttatja a tótokat, a svábokat is, akiknek nyelvi erőfeszítéseiről az élethelyzetekre rímelő népköltészet tót- és svábcsúfoló versikéi egyaránt tanúskodnak, de ezek soha-

sem a gyűlölködés, legfeljebb a derű, a humor jegyében születtek. S ha a történelem nem állítja kispadra a boldog békeidőket, a folyamat nyugodtan haladt volna a maga útján tovább. Mert az idő nem ellensége a nyelveknek, a kultúráknak – sokkal inkább barátja, segítője, gondviselője.

Az ádáz ellenség minden esetben a politika köpönyegéből búvik elő, s ahol megjelenik, ott át akarja rendezni a világot. Nem szívleli, ha két szomszéd barátkozik és tanul a másiktól, nem örvend, ha egymás nyelvét ízelgetik. Apám mesélte, hogy az '50-es években környékbeli ruszinok is jelentkeztek az akkori-ban alakult újlaki cipőgyárba. Egy fiatal, jó eszű férfi, bizonyos Vologya, szívesen tartott mindenben a magyar szaktársakkal, s az ottani többség nyelve iránt is élénken érdeklődött. – Add ide a kenyért – fordult apámhoz egy közös tízórai alkalmával. – Nem kenyért – kenyeret – helyesbítette apám. Vologya bólintott, s a leckét megjegyezte. Kevéssel később újra megszólalt: – Add ide a késet. – Nem késet, hanem kést – javította szavait apám. – De az előbb nem te mondtad, hogy kenyeret? Akkor most miért nem jó a késet? Apám lehajtotta a fejét, talán bele is pirult, mert a magyar nyelv szeszélyeinek megfejtésére és magyarázatára nem voltak érvei, az indoklás neki magának is komoly erőpróba lett volna.

S ha az imént holt apámat emlegettem, ne feledjem szóvá tenni, hogy pár hete álmomban ismét jelentkezett. Fénytelen, bánattal telt szemei azt közvetítették, hogy éppúgy aggódik értünk, mint betegségével súlyosbított élete során. Tudomása van mindenről, ami családukkal és a tágabb közösséggel történik, mélyen belelát a kijevei politikusok veséjébe. Hozzájuk ugyan nem találja a kapcsolatteremtésnek semmilyen formáját, de általunk üzeni, hogy tekintsenek már végig saját történelmükön, ismerjék fel, hogy az oroszokkal és lengyelekkel hol szövetségben, hol pedig testvérháborúknak formálódó népük még ma sem ismerheti a nemzeti egység üdvét. Ha ezt megtették, könnyen megérthetik, hogy a hamar végzett munka sosem vezetett jóra. Legyenek hát irántunk több türelemmel. Még száz esztendő, s Kárpátalján – a szobrokat kivéve – már mindenki ukránul fog beszélni. Ukrajnára nézvést azonban ezt még nem állíthatja biztosan.

JEGYZETEK:

¹ Igen, igen

² Orosz káromkodás – anyázás

³ Láda ember számára – három

⁴ Főkönyvelő

⁵ A tyúk oroszul

⁶ Komszomol (KISZ) igazolvány

⁷ Becsúszott a szekér a kerékvágásba, és ne hagyj Isten onnan kihúzni.